

Книгознавство та документознавство: нові пріоритети розвитку в інформаційному просторі

У роботі секції «Книгознавство та документознавство: нові пріоритети розвитку в інформаційному просторі» взяли участь 46 фахівців з питань книгознавства та бібліотекознавства (серед них 2 доктори та 15 кандидатів наук). Усього було заявлено 32 доповіді. Їх авторами виступили співробітники спеціалізованих підрозділів НБУВ, Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Київського національного університету культури і мистецтв, Наукової бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка», Української академії друкарства (м. Львів), Житомирського державного університету ім. Івана Франка, Харківської державної академії дизайну та мистецтв, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. А. Сухомлинського та ін.

Учасники секційного засідання обговорили цілу низку актуальних проблем, пов'язаних з введенням у науковий обіг рукописної, книжкової та архівної спадщини шляхом створення електронних баз даних та цифрових ресурсів. Були також детально проаналізовані переваги використання документної спадщини із застосуванням електронних технологій. Дир. Інституту архівознавства НБУВ, канд. іст. наук **Л. М. Яременко** у своїй доповіді «Інтеграція досліджень Інституту архівознавства НБУВ в інформаційний простір» висвітлила основні напрями науково-дослідної роботи очолюваного нею Інституту на сучасному етапі. Було показано значення отриманих результатів для подальшого розвитку історичних знань, зокрема, у галузі архівознавства, джерелознавства, бібліографії, біографістики тощо. Доповідачка наголосила, що, розробляючи питання історії формування, структури, складу, змісту та місць зберігання документів Архівного фонду НАН України, співробітникам вдалося встановити та частково реконструювати джерельну базу з історії заснування та діяльності Академії наук за 1918–1950 рр. За результатами цих досліджень видано серію збірників документів і матеріалів «Історія Національної академії наук України». Загалом опубліковано 10 книг, частина з яких розміщена на сайті НБУВ і доступна широкому загалу науковців. Користувачам також пропонується електронна версія видання «Архівні фонди установ НАН України. Путівник», підготовленого Інститутом. Тут також міститься сконцентрована інформація про історію створення та склад архівних фондів академічних установ. Л. М. Яременко зазначила, що на особливу увагу заслуговує перелік архівних фондів видатних учених України, який уміщує біографічні довідки вчених і повнотекстові описи документів, що відклалися. Нині триває формування електронної бази цих документів. Крім того Інститут спрямовує роботу, в першу чергу, на формування і збереження Архівного фонду НАН України, на організацію процесів включення архівного надбання української науки в систему інформаційних ресурсів суспільства.

Доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **Л. В. Гарбар** «Створення електронного архіву документів організаторів бібліотечної справи в Україні» зацентрувала увагу присутніх на створенні такого архіву документів вітчизняних організаторів бібліотечної справи в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. У ньому представлені циф-

рові копії документів 20–30-х років ХХ ст., що розкривають розвиток бібліотечної справи в Україні. У цей період у Бібліотеці працювали відомі вчені, спеціалісти з різних галузей знань. Доповідачка проаналізувала документальний склад Архіву НБУВ, який є важливим джерелом для вивчення історії бібліотечної справи в Україні. Зокрема, значний інтерес у дослідників викликають матеріали щодо організації ВБУ: протоколи Тимчасового комітету по заснуванню Національної бібліотеки, Бібліотечної ради, «хроніки праці», матеріали відряджень, пов'язані з комплектуванням фондів тощо. Л. В. Гарбар підкреслила, що дослідження цього документального комплексу дасть змогу оцінити внесок вітчизняних вчених у розвиток теорії і практики бібліотекознавства, у формування фонду Національної бібліотеки.

Зі значним інтересом був вислуханий виступ мол. наук. співробітника НБУВ **І. С. Корчемної** «База даних «Електронна справа рукописного фонду ІР НБУВ»: структура даних». Доповідачка розкрила методикку класифікації масиву облікових документів, структуру рубрик/полів робочого аркуша «Паспорт фонду», що надає цілісне уявлення про склад, зміст архівних фондів і облікових документів. Було висвітлено нові підходи до створення такої системи. Саме вони дають змогу спростити облік документів, проконтролювати його упродовж усього шляху руху, пов'язати облік документів з їх використанням. І. С. Корчемна запропонувала конкретні шляхи оптимізації традиційного процесу обліку документів під час експертизи, комплектування, описування, каталогізації та зберігання.

У виступі наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. П. Бодак** «Бібліографічна база даних «Рукописна та книжкова спадщина України» як електронний науково-інформаційний ресурс Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» була представлена бібліографічна база даних «Рукописна та книжкова спадщина України», яка відображає археографічні, джерелознавчі, кодикологічні та книгознавчі дослідження науковців про склад, зміст рукописних і книжкових фондів НБУВ, інших книгозбірень і архівних установ України. Вони опубліковані в однойменному науковому збірнику, що видає Бібліотека. Доповідачка висвітлила структуру, пошукові можливості та перспективи використання згаданої бази даних, її специфічні властивості та значення для розвитку наукових досліджень книжкових і рукописних фондів бібліотек.

У доповіді мол. наук. співробітника НБУВ **І. Ф. Бобришевої** «Художнє оформлення українських нотних видань 20-х років за матеріалами бази даних вокальної музики» характеризувалася створена база даних вокальної музики, її пошукові можливості, а також йшлося про новації, а саме – представлення художнього оформлення українських нотних видань вокальних творів. Доповідачка підкреслила, що згадана новація дає більш повне уявлення про художній процес окремої доби, зокрема, про український авангард 20-х років минулого століття, розширює інформацію, подану у нотних виданнях (дає змогу атрибутовувати художнє оформлення деяких видань, розшифрувати криптоніми і псевдоніми художників-оформлювачів, розширити уявлення про

сфери їхньої діяльності), допомагає ідентифікувати різні видання з однаковою назвою твору, виявити нові видання, відсутні у єдиному в Україні ретроспективному бібліографічному довіднику «Музична література УРСР (1917–1965)», а також сприяє більш повному задоволенню естетичних запитів користувачів електронним каталогом, розширює їх коло.

Бібліотекар I категорії НБУВ **С. М. Малюк** у доповіді «Джерела до історії дослідження формування фондів відділу газетних фондів НБУВ» зупинився на вивченні джерел дослідження історії формування фондів газетного відділу НБУВ, що є важливим для подальшого аналізу історії їх формування та визначення перспектив розвитку. Основні джерела дослідження фондів відділу доповідач поділив на три групи: офіційні документи органів державної влади, рукописні (неопубліковані) джерела, основний масив яких зберігається в архіві Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, та друковані каталоги. Особливу увагу С. М. Малюк приділив друкованим каталогам відділу газетних фондів НБУВ, питанням їх підготовки та пошуку шляхів вдосконалення цього процесу.

Виступ в. о. мол. наук. співробітника НБУВ **І. М. Швець** «Газетний фонд НБУВ: формування, сучасний стан та перспективи розвитку» був присвячений ролі і місцю газетних видань у процесі формування та накопичення знань у постіндустріальному суспільстві. Доповідачка проаналізувала умови та засоби використання інформаційних технологій для оптимального розкриття ресурсів газетного фонду НБУВ. І. М. Швець ознайомила присутніх з роботою відділу газетних фондів щодо створення електронної бібліографічної бази даних «Газети України 1923–1929 рр. у фондах НБУВ», «Українські газети за межами України» та двох електронних каталогів: «Газети України 1935–1940 рр. у фондах НБУВ» і «Газети України 1946–1950 рр. у фондах НБУВ».

У виступі голов. бібліографа Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова **М. В. Алексєєнко** «Видання з бібліотеки медико-хірургічної академії у книжковому зібранні Рішельєвського ліцею» на основі документів Державного архіву Одеської області було розкрито історію надходження у 1843 р. частини книжкового зібрання ліквідованої Віленської медико-хірургічної академії до бібліотеки Одеського Рішельєвського ліцею. Доповідачка розповіла про методи реконструкції книжкового зібрання за складом та змістом.

Мол. наук. співробітник НБУВ **Г. С. Губко**, пров. бібліотекар НБУВ **О. М. Тіхненко** у доповіді «Колекція історичних листівок НБУВ і сучасні проблеми введення її в електронний простір» торкнулися історії формування колекції історичних листівок. Доповідачі за різними параметрами охарактеризували масив збережених листівок як специфічний тип видання, розкрили специфіку атрибуції. Ними також порушувалося питання створення електронного каталогу, розглядалися особливості введення колекції в електронний простір.

Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **В. Е. Лось** у своїй доповіді «Рукописні книги уніатських монастирів богослужбового та господарсько-майнового характеру з фондів ІР НБУВ: джерелознавчий аналіз» зупинилася на джерелознавчих дослідженнях рукописних книг уніатських монастирів богослужбового та господарсько-майнового характеру, що зберігаються в ІР НБУВ. Доповідачкою було проведено ідентифікацію, атрибуцію рукописів, а також розкрито їх інформаційні можливості щодо дослідження соціальної історії, історії церкви, генеалогії, топоніміки тощо.

Наук. співробітник НБУВ **Н. П. Бондар** у своєму виступі «До історії друкування «вільнюських аркушів» 1595 р.: філігранологічний аналіз примірників» зосередила увагу на аналізі філіграней кириличного фрагмента, відомого в науці під назвою «вільнюських аркушів», що друкувався приблизно 1595 р. для доповнення некомплектних примірників острозької Біблії 1581 р. Було проаналізовано 3 рідкісних примірники зі збірок Києва, Львова, Москви. Серед іншого доповідачка зафіксувала використання частини паперу без сюжетних філіграней. Щодо датування цього фрагмента, то було підтверджено найбільш ймовірну дату – бл. 1595 р., можливо, ближче до останніх років XVI ст. На завершення Н. П. Бондар зауважила, що нею також досліджувалися філіграні двох примірників острозької Біблії 1581 р., в складі яких збереглися два із трьох комплектів «вільнюських аркушів».

Ст. наук. співробітник НБУВ, канд. філол. наук **Н. В. Заболотна** присвятила свою доповідь покрайнім записам і видавничим оправам почаївських кирилических стародруків як джерелам до історії Почаївської друкарні. Не було обійдено увагою і питання актуалізації таких джерел – свідчень з історії друкарень, зокрема, XVIII ст. Підкреслювалося, що покрайні записи на стародруках, а також видавничі оправи, у т. ч. з підписами палітурників, є важливими джерелами, що містять відомості про діяльність друкарень. Покрайні записи можуть містити відомості про купівлю книг безпосередньо в друкарні, про ціни на такі книги й навіть про осіб, чия діяльність була пов'язана з друкарнею. Видавничі оправи свідчать про рівень розвитку палітурної справи в друкарнях XVIII ст. Вага таких свідчень зростає у тих випадках, коли не збереглися архівні матеріали. Це повною мірою стосується друкарні Почаївського Успенського монастиря XVIII ст.

Виступ «Організація та правила роботи монастирських бібліотек римо-католицьких орденів за орденськими статутами та конституціями» ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **І. О. Ціборовська-Римарович** присвятила бібліотекам монастирів римо-католицької конфесії. На певному етапі історії України католицькі монастирі відігравали вагомий роль у суспільно-політичному і культурному житті її регіонів. Йдеться, насамперед, про монастирські бібліотеки. Головні засади організації фондів та правила роботи монастирських книгозбірень були зафіксовані в орденських статутах, постановах генеральних і провінціальних капітул, розпорядженнях керівництва орденів та монастирів. Вони становили ту правову основу, на яку спиралося у своїй діяльності в бібліотечній сфері католицьке чернече духовенство.

Мол. наук. співробітник НБУВ **О. С. Рабчун** у виступі «Маргіналії та провенієнції книг із «Biblioteki Zahinieckiej» проаналізувала та систематизувала провенієнції, що зустрічаються на книгах із родового книжкового зібрання Урбановських і Стажинських. Особлива увага була приділена маргінальним записам, котрі містяться у книгах «Biblioteki Zahinieckiej».

У доповіді ст. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Т. С. Мяскової** «Варвара Миколаївна Ханенко та її бібліотека» йшлося про життя та діяльність відомої громадської діячки Варвари Миколаївни Ханенко, та долю її приватної бібліотеки, рештки якої були знайдені під час реконструкції книг, отриманих із обмінно-резервного фонду. Доповідачка підкреслила, що це лише невеличка частина (113 од. зб.) із колись майже 2-тисячного фонду книгозбірни Варвари Ханенко. Всі книги із бібліотеки

Варвари Миколаївни внесені до БД, створеної за допомогою системи автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС».

Мол. наук. співробітник НБУВ **О. О. Желізняк** у доповіді «Почаївські видання як джерело до історії дослідження видавничої діяльності друкарні Почаївського Успенського монастиря (специфіка художнього оформлення та поліграфічного виконання почаївських видань)» зробила спробу охарактеризувати особливості художнього оформлення та поліграфічного виконання видань друкарні Почаївської лаври. У виступі домінувала художня характеристика мідеритів та дереворитів відомих граверів, які працювали в друкарні у XVIII ст.: Йосиф (30 pp.), Йосиф Гочемський (40–60 pp.) і Адам Гочемський (70–80 pp.), досліджувалися культурні зв'язки друкарень Почаївської і Києво-Печерської лаври.

У виступі мол. наук. співробітника НБУВ **Ю. К. Рудакової** «Навчальна література, видана в друкарні Почаївської лаври у XVIII – першій третині XIX ст.: тематика, історико-книгознавча та джерелознавча характеристика примірників (на фондах НБУВ)» було проаналізовано навчальну літературу, що видавалася у Почаївській друкарні латинським шрифтом, або з використанням латинського шрифту, протягом першого століття діяльності видавничого закладу. Доповідачкою встановлено різновиди цієї літератури, її тематика, коло потенційних читачів. Також було показано особливості примірників, репрезентативність визначених видань у фондах НБУВ.

Мол. наук. співробітник НБУВ **І. С. Шекера** у доповіді «Періодичні видання у фонді бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря» подала інформацію про періодичні видання з бібліотеки Михайлівського Золотоверхого монастиря. На основі документів з ІР НБУВ та ЦДІАК України у м. Києві було встановлено назви журналів, що зберігалися у фонді бібліотеки у XIX–XX ст., та проведено порівняльний аналіз щодо кількості назв періодичних видань, які нині входять до складу колекції «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря».

Доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **Л. М. Деменко** була присвячена діяльності бібліотек України з вивчення періодичних видань до 1917 р. Дослідниця визначила статус зібрань періодичних видань заявленого хронологічного періоду як першоджерельної бази вивчення історії виникнення та функціонування преси загалом, зародження і розвитку різних систем зберігання даного виду інформаційного ресурсу. Л. М. Деменко проаналізувала та розподілила на групи, зроблені в сучасній Україні дослідження, які по-різному відображають дореволюційну періодику. Доповідачка ознайомила учасників секційного засідання з діяльністю науково-дослідного центру періодики при ЛННБ ім. В. Стефаніка НАН України: напрямками дослідницької діяльності, методичними розробками, анотованими покажчиками тощо. Вона зупинилась і на дослідженнях періодичних видань, здійснених НБУВ (сатиричних журналів, архівів українських часописів, франкомовної та сврейської періодики, релігійних періодичних видань). Звернула увагу на каталоги газет, іншомовних та релігійних періодичних видань, а також на бібліографічні бази даних окремих груп періодичних видань («Газети України 1818–1922 pp.» та «Музична періодика»), що вже сьогодні доступні читачеві. На завершення Л. М. Деменко відзначила, що нині триває робота зі створення електронної бази даних, яка відобразить періодичні видання до 1917 р. кириличним друком, спочатку лише зібрання «Періодичні видання до 1917 р.» у відділі історичних колек-

цій, а згодом – з усіх фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У виступі зав. сектору відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ **З. Б. Афанасьової** «Нові пріоритети розвитку бібліотеки Київського комерційного інституту в інформаційному просторі сучасного суспільства» йшлося про історію створення Київського комерційного інституту, формування його фундаментальної бібліотеки та бібліотек допоміжних навчальних підрозділів, а також про роль професора М. В. Довнар-Запольського в організації Інституту. Відзначалося, що тривалий час фонди бібліотеки зберігалися у книгоховищах неопрацьованими і залишалися поза увагою дослідників. Сьогодні значна частина цих фондів вже досліджена та введена до наукового обігу, хоча є ще чимало недосліджених книжкових зібрань, сформованих в Україні та за кордоном, і вони залишаються невідомими широкому колу користувачів. З. Б. Афанасьова розповіла про формування книжкового фонду, внутрішній устрій бібліотеки, професійну підготовку бібліотекарів, окреслила їх роль в організації фондів фундаментальної бібліотеки, у налагодженні роботи її спеціалізованих підрозділів; зупинилась на класифікації, особливостях обробки, обліку документів та питаннях їх збереження.

Доповідь доц. Харківської державної академії дизайну і мистецтв, канд. іст. наук **В. Т. Петрикової** «Архівні матеріали Бібліографічної комісії УАН у контексті сучасної теорії інформаційної культури» була присвячена діяльності Бібліографічної комісії УАН у 20-ті роки XX ст. Доповідачка приділила увагу насамперед методологічним засадам функціональних завдань Комісії в межах новоствореної Академії наук України, методам і формам роботи, пов'язаної з підсумуванням, аналізом та прогнозуванням стану національної науки, особливостям визначення системних явищ на етапі становлення організаційних і змістовних структур української науки.

Особливості підготовки бібліотечних кадрів у Галичині під час австро-угорського та польського панування було розглянуто у доповіді заст. директора Наукової бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка», канд. іст. наук **Н. Е. Кунанець** «Фахова підготовка бібліотекарів у Галичині наприкінці XIX – початку XX ст.». Доповідачка окреслила основні шляхи отримання фахової освіти працівниками бібліотек на прикладі бібліотек товариства «Просвіта».

Учасники секційного засідання одностайно підтримали проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції. Водночас були висловлені побажання: прискорити роботу щодо створення Національної електронної бібліотеки, яка дасть змогу об'єднати освітні, наукові, архівні, музейні ресурси в єдину мережу; приділяти більше уваги формуванню сучасних електронних каталогів на фонди книжкових пам'яток і документів Національного архівного фонду, що зберігаються в бібліотеках, та електронних колекцій повнотекстових копій унікальних рукописних і друкованих документів.

Л. Дубровіна,

директор Інституту рукопису НБУВ,
д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України

Г. Ковальчук,

зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук, професор

Л. Яременко,

директор Інституту архівознавства НБУВ,

канд. іст. наук

Т. Мяскова,

ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук